

УДК 657.6

І. В. ТЕРЛЕЦЬКА, Ю. А. ЩЕРБІНА, В. М. ЯЦЕНКО

м. Миколаїв

МЕТОДИ ОЦІНКИ РИЗИКУ НЕПОГАШЕННЯ СУМНІВНОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Проаналізовані проблеми ризику непогашення сумнівної дебіторської заборгованості, що потребують їх практичного розв'язання. Висвітлено якісні та кількісні методи оцінки ризику сумнівної дебіторської заборгованості. Розроблено та запропоновано альтернативний метод оцінки ризику появи і непогашення сумнівної дебіторської заборгованості підприємства.

Ключові слова: заборгованість, управління дебіторською заборгованістю кредитна політика, ризик непогашення сумнівної дебіторської заборгованості, оцінка ризику.

Постановка проблеми. Стрімке погіршення фінансового стану підприємств за останні роки було спричинено проблемами у їх кредитній діяльності та управлінні дебіторською заборгованістю. Тому розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо ефективного управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання нагально необхідна. Наявність дебіторської заборгованості пов'язана з пошуком компромісного рішення між ризиком та доходністю. Її оптимальний розмір визначається порівнянням витрат, які підприємство розраховує одержати при певному рівні інвестованих у дебіторську заборгованість коштів з витратами, котрі воно буде нести для цього. Ефективне управління дебіторською заборгованістю підприємства, як складової частини всього менеджменту підприємства вимагає розробки комплексу процедур та моделей поведінки підприємства відносно дебіторської заборгованості, його існуючих та потенційних контрагентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання управління дебіторською заборгованістю висвітлюються у працях: Е. Агеєва, Ф. Аллена, І. Бланка, Є. Брігхема, Р. Бріля, В. Вітлінського, В. Волніна, Б. Засадного, Г. Колпакової, С. Майерса, Г. Мисаки, А. Поддєрьогіна, С. Росса, Г. Савицької, В. Савчука, Д. Нортонна, В. Шелудько та інших. Однак відсутність єдиного методологічного підходу до оцінки дебіторської заборгованості зумовлює необхідність поглиблення досліджень у вказаній сфері. Разом з тим, залишаються невирішеними питання методики управління та алгоритму керування дебіторською заборгованістю, оцінки ризику непога-

шення дебіторської заборгованості та сумнівної дебіторської заборгованості, зокрема.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення методів кількісної оцінки виявлення ризиків непогашення сумнівної дебіторської заборгованості для удосконалення процесу управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Виклад основного матеріалу. Поняття управління дебіторською заборгованістю треба розглядати з двох сторін:

- 1) як важливий елемент системи управлінських рішень, який включає сукупність методів, принципів, процедур взаємодії з покупцями відносно реалізації активів чи послуг на умовах відстрочки платежу, інкасації заборгованості та організації фінансового забезпечення боргової активності;
- 2) як сукупність конкретних дій та інструментів з регулювання й узгодження інтересів підприємства та контрагентів і забезпечення фінансової стійкості підприємства у довгостроковій перспективі з урахуванням факторів макро- та мікроросередовища[3].

Виникнення дебіторської заборгованості в певних межах є нормальною ознакою діяльності підприємства, але не в тих випадках, коли відбувається її неконтрольоване зростання і систематичне несвоєчасне погашення. Підприємство, відвантажуючи продукцію або товари, виконуючи роботи або надаючи послуги, не завжди отримує оплату від покупців і замовників негайно. Воно змушене йти на певний ризик для того, щоб збільшити обсяг своєї реалізації в умовах конкуренції. По суті, підприємство надає своїм покупцям комерційний кредит. У таких умовах завжди залишається ймовірність того, що оплата від покупця не надійде. У той же час відповідно до

принципу нарахування в момент відвантаження товарів (продукції), виконання робіт або надання послуг підприємство повинне визнати дохід від їх реалізації. У дохід включаються також борги, що, ймовірно, ніколи не будуть оплачені. Це призводить до того, що реальний дохід, який отримає підприємство в майбутньому, необґрунтовано завищується на суму зазначених боргів. Тому при визнанні доходу від реалізації його необхідно зменшити на суму сумнівних боргів. Цього вимагає і принцип обачності, згідно з яким не можна завищувати доходи. Для оцінки суми сумнівних боргів існує спеціальна методика, відповідно до якої підприємство формує резерв сумнівних боргів [4]. Таким чином, поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи і послуги в момент визнання її активом збільшує дохід від реалізації та оцінюється за первинною вартістю. Але на дату балансу її сума повинна бути зменшена на величину резерву сумнівних боргів. До підсумку балансу заборгованість включається за чистою реалізаційною вартістю, що являє собою різницю між первісною вартістю. Отже, збільшення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості призводить до негативного впливу на фінансовий стан підприємства, а разом з тим на подальше існування цього підприємства. Шляхи зменшення та оптимізації дебіторської заборгованості, оцінки ризиків сумнівної заборгованості повинні займати головне місце в такій ситуації.

У сучасному ризик-менеджменті поширені варіанти як якісного розгляду результатів стрес-тестів у рамках комплексу інструментів управління, так і інтеграції стрес-складової в розрахунок величини капіталу, необхідного для покриття ризиків. По результатам дослідження господарської діяльності середніх і малих підприємств треба зробити висновок про високу міру їх залежності від стану, структури, руху оборотного капіталу, наявності та динаміки джерел його формування, а в капіталомістких виробництвах і від міри зносу основних засобів. Тому виняткові, але можливі і несприятливі для системи «Середні та малі підприємства» події необхідно діагностувати в області оборотного капіталу, джерел його формування і технічного стану основних

виробничих фондів. Оцінка ризику – процес якісного/кількісного визначення збитку і вірогідності настання несприятливого чинника. Сучасний підхід до проблеми оцінки ризику сумнівної дебіторської заборгованості найчастіше включає два доповнюючих один одного підходи :

- 1) метод оцінки вартості ризику – VaR (Value-at-Risk);
- 2) метод аналізу фінансової стійкості або чутливості підприємства до змін параметрів ринку – Stress or Sensitivity Testing.

В якості альтернативи можна скористатися такою мірою ринкового ризику, як показник прибутку з урахуванням ризику (Earnings AtRisk – EaR), який дозволяє оцінити вплив ризику на прибуток підприємства [2]. Іншими словами, за допомогою показника EaR визначається максимальна величина можливих втрат прибутку в заданому довірчому інтервалі, викликаних несприятливими змінами ринкових чинників ризику.

Акцент дослідників таких як С. Мейсер, Р. Бриль, робиться на стані дебіторської заборгованості підприємства та її аналізі у попередньому періоді. Тому для оцінки потрібні наступні кількісні показники:

- 1) коефіцієнт відволікання оборотних активів у дебіторську заборгованість;
- 2) коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості;
- 3) період інкасації дебіторської заборгованості або середній строк погашення дебіторської заборгованості;
- 4) коефіцієнт прострочення дебіторської заборгованості;
- 5) коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості.

Значні розміри і питома вага дебіторської заборгованості як у складі оборотних, так і у складі сукупних активів середніх і малих підприємств (від 40% і більше від валюти балансу-нетто) зумовлюють первинну оцінку реальності погашення такої заборгованості.

Виділяють [1] три основні підходи до розрахунку величини сумнівної заборгованості, перший з яких (індивідуальний) ґрунтується на оцінках можливості погашення кожного боргу, другий (загальний) – на оцінці загальної суми сумнівної дебіторської заборгованості, третій – поєднує елементи індивідуального і загального підходів.

До переваг першого підходу слід віднести досить високу обґрунтованість у визначенні величини резерву, беручи до уваги розмір боргу, платоспроможність контрагентів і можливість погашення заборгованості повністю або частково. Якщо не можливо оцінити фінансовий стан боржника, то розмір резерву пропонується визначати, виходячи з ціни можливого продажу дебіторської заборгованості.

Недоліками, властивих даному варіанту формування резерву сумнівних боргів можна назвати наступні: у нормативній базі з бухгалтерського обліку та бухгалтерської звітності не наводиться методика розрахунку величини резерву; в Податковому кодексі України величину резерву рекомендується визначати відповідно до терміну виникнення заборгованості незалежно від фінансового стану боржника та ймовірності погашення боргу [4]. Деякі автори при розрахунку величини резерву пропонують брати до уваги суб'єктивні фактори, наприклад, думки керівників потенційного покупця дебіторської заборгованості [4].

Величина резерву сумнівних боргів, виходячи з оцінки загальної суми сумнівної дебіторської заборгованості, визначається на основі показників виручки від продажу або суми дебіторської заборгованості поточного періоду і коефіцієнтів, що обчислюються за даними попередніх періодів. До таких коефіцієнтів належать частки: оплат дебіторської заборгованості в загальній її сумі; списаної, простроченої або сумнівної дебіторської заборгованості в виручці.

До переваг даного підходу в порівнянні з індивідуальною оцінкою боргів відноситься його менша трудомісткість, однак при цьому порушується вимога українських нормативних актів визначати розглянутий резерв, виходячи з особливостей кожного боргу окремо. При формуванні резерву відповідно до даного підходу використовується інформація

попередніх періодів і не прогнозуються зміни умов відносин з партнерами, не оцінюється фінансовий стан боржників і вірогідність погашення заборгованості.

Третій підхід поєднує елементи індивідуального і загального підходів, заснований на використанні показників сумнівної заборгованості по кожному боржнику і розглянутих вище коефіцієнтів. До переваг цього підходу слід віднести можливість ранжування дебіторської заборгованості за видами і групами при визначенні суми резерву. Разом з тим, зберігаються недоліки, відмічені раніше, що до першого та другого підходів.

Висновки та перспективи досліджень. В сучасних умовах, кожний суб'єкт господарювання зіштовхується з низкою операційних ризиків, здійснюючи власну діяльність. Водночас, серед найпоширеніших і найнебезпечніших ризиків можна відокремити особливий вид операційного ризику – дебіторську заборгованість, а особливо резерв сумнівних боргів, що потребує постійної уваги з боку керівників та обліково-фінансового апарату установ і організацій. Уміле управління дебіторською заборгованістю дасть змогу раціонально використовувати наявні фінансові ресурси та зміцнити економічну безпеку підприємства.

Список використаних джерел

1. Бутінець Ф.Ф., Давидюк Т.В., Малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: / Ф.Ф. Бутінець // Підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів. 2-ге вид., перероб і доп. — 2008. — С. 355—480.
2. Бутінець Ф.Ф., О. В. Олійник, М.М. Шигун, С.М. Шулупова Організація бухгалтерського обліку / Ф.Ф. Бутінець // Навчальний посібник для студентів вузів спеціальності «Облік і аудит». — 2007. — №1(23). — С.35.
3. Матраціна Н. Дебіторська заборгованість: нові облікові підходи / Н. Матраціна // Економіст, 2007. — №11. — С.50—52.
4. Горбачова О. М. Облік та аналіз дебіторської заборгованості: проблеми та шляхи їх вирішення / О. М. Горбачова, Л. В. Лахай // Торгівля і ринок. — 2010. — №30. — Т.2. — С. 355—398.

I. V. TERLETSKA, Y. A. SHCHERBINA, V. M. YATSENKO

Mykolaiv

RISK ASSESSMENT TECHNIQUES OF UNLIQUIDATED DOUBTFUL RECEIVABLES

The problems of the risk of default on doubtful receivables, which are require their permission. The quantitative and qualitative risk assessment techniques doubtful receivables are analyzed. Developed and proposed an alternative method of assessing the risk of default on and doubtful debts of the enterprise.

Keywords: debt, receivables management, credit policy, the risk of default on doubtful receivables, risk assessment.

И. В. ТЕРЛЕЦКАЯ, Ю. А. ЩЕРБИНА, В. Н. ЯЦЕНКО
г. Николаев

МЕТОДЫ ОЦЕНКИ РИСКА НЕПОГАШЕНИЯ СОМНИТЕЛЬНОЙ ДЕБИТОРСКОЙ ЗАДОЛЖЕННОСТИ

Проанализированы проблемы риска непогашения сомнительной дебиторской задолженности, которые требуют их разрешения. Освещены количественные и качественные методы оценки риска сомнительной дебиторской задолженности. Разработано и предложено альтернативный метод оценки риска возникновения и непогашения сомнительной дебиторской задолженности предприятия.

Ключевые слова: задолженность, управление дебиторской задолженности, кредитная политика, риск непогашения сомнительной дебиторской задолженности, оценка риска.

Стаття надійшла до редколегії 24.11.2014

УДК 657.012.32

А. М. УЖВА, Л. В. МІКРЮКОВА
м. Миколаїв

КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

В статті розглянуто сутність управлінського обліку як складової частини системи контролінгу підприємства та обґрунтовано неможливість ототожнення понять «контролінгу» та «управлінського обліку».

Ключові слова: контролінг, управлінський облік, внутрішньогосподарський облік, інформаційна база, складові системи контролінгу.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки досить важливим є планування діяльності підприємства на майбутнє з метою мінімізації витрат та отримання максимального прибутку. Процес управління значно ускладнився у зв'язку з наданням підприємствам повної господарської та фінансової самостійності. Таке становище підприємства як суб'єкта ринкових відносин визначає об'єктивний процес не тільки зростання ролі і значення таких функцій управління як облік, контроль, аналіз, планування, а й принципового переосмислення їх завдань. Саме тому формування служби управлінського обліку є необхідною передумовою успішної роботи підприємств, створення оптимальної ринкової інфраструктури, функціонування підприємств в умовах вільної конкуренції та зростання їх економічного потенціалу. Особливістю управлінського обліку є те, що на місці процедурних обліково-економічних завдань висувається нове завдання – забезпечення потреб користувачів у такій інформації, яка носить адресний характер, а також орієнтація на детальний облік витрат на виробництво і калькулювання собівартості продукції з метою пошуків резервів для зниження витрат на одиницю продукції. Інформація управлінського обліку орієнтована на задово-

лення потреб як поточного, так і стратегічного управління, на оптимізацію використання ресурсів, забезпечення об'єктивної оцінки діяльності внутрішніх господарських підрозділів, а також роботи працівників апарату управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення місця і ролі управлінського обліку в системі контролінгу є предметом полеміки багатьох вчених, таких як М.С.Пушкар, С.М.Петренко, І.Є.Давидович, Н.Петрусович, С.Ф.Голов, Ф.Ф.Бутинець. Проте питання важливості функціонування управлінського обліку в структурі системи контролінгу підприємства все ще залишається невирішеним.

Постановка завдання. Метою дослідження є розгляд теоретичних основ та визначення практичного застосування управлінського обліку як складової системи контролінгу на підприємствах України в умовах ринкової економіки.

Виклад основного матеріалу. Контролінг – це система управління процесом досягнення кінцевих цілей та результатів діяльності підприємства, яка ґрунтується на використанні інформації. Управлінський облік – це загальноприйнятий у світовій практиці метод забезпечення менеджерів інформацією, орієнтованою на прийняття рішень [2, с. 38].